

Yeni Okuryazarlıklar

Değişen Metin Algısı ve 21. Yüzyıl
Okuryazarlık Türleri

Editörler: Hayati AKYOL · Burak DELİCAN

Editörler: Prof. Dr. Hayati AKYOL - Dr. Öğr. Üyesi Burak DELİCAN

YENİ OKURYAZARLIKLAR
Değişen Metin Algısı ve 21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri

ISBN 978-625-8325-80-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2022, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bilgi çağı olarak adlandırılan yirmi birinci yüzyılda okuryazarlık becerileri hem bireysel gelişimin hem de toplumsal ilerlemenin temel yapı taşlarından biri olarak ifade edilebilir. Bireyin günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, akademik, toplumsal, kültürel, siyasi olayları anlamlandırabilmesi, bilgi ve teknoloji üretimine geçebilmesi, var olan kültürel, siyasal, toplumsal imkânlardan yararlanabilmesi ve üretilen teknoloji ve bilgiden faydalanabilmesi okuryazarlık düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Okuma ve yazma becerilerinin kazanılması ise bir yaşam becerisi olarak ifade edilen okuryazarlık becerilerinin merkezini oluşturmaktadır. Bu anlamda okuma ve yazma becerilerinin kazanılması bireyin okuryazarlık becerilerini geliştirmesi açısından kritik bir süreci ifade etmektedir.

Okuryazarlık ilk bakışta herkesin bir anlam yükleyebileceği bir kavram olarak görülse de karmaşık ve dinamik bir kavram olarak yorumlanmaya ve tanımlanmaya devam etmektedir. Okuryazarlık kavramı, bireyin kişisel deneyimleri, içinde bulunulan sosyal, kültürel ve politik yapı ve okuryazarlık üzerine yapılan araştırmalar çerçevesinde yeni tanımlamalara açık bir kavram olarak güncellenmeye devam etmektedir.

Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı ilerleme okuma yazmanın kâğıt/kalem biçiminden ekran/ışık biçimine dönüşümünü sağlamada öncülük etmektedir. Bir olgu olarak okuma yazma ve okuryazarlık becerilerinin geçmişteki kritik etkisi devam etse de bilgi iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerleme bu olgunun da bazı göstergelerinde yeni olanaklar ve sınırlılıklar ortaya çıkarmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren tüm dünyada yaygınlaşma hızı artan ve kolay ulaşılabilir bir hale dönüşmeye başlayan akıllı telefon, tablet ve bilgisayar gibi araçlar ve genel ağ bağlantısı yazının kâğıt/kalem formundan ekran/ışık biçimine dönüşümünde olağanüstü bir ivme kazandırmış görünmektedir. Endüstri 4.0, Toplum 5.0, Eğitim 4.0 ile başlayan internetin baş döndürücü hızda hayatın içinde yer alması, nesnelerin interneti, akıllı teknolojiler ile her şeyin internet ile birbirine bağlanı hale gelmesi, sosyal medyanın aktif kullanımı, bilgiye erişimde, yaygınlaştırmada sınırların ortadan kalkması da okuryazarlığın doğasında değişimler meydana getirmiştir.

Okuryazarlık kavramının dinamik yapısına “yeni” bakış açıları geliştirmek okuryazarlığın bağlamını, boyutlarını ve sınırlarını tanımlamak için fırsatlar oluşturabilmektedir. Bu bakımdan okuryazarlık kavramını farklı disiplinlerden tanımlama noktasında rehberlik edecek kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kitap da 21. yüzyıl okuryazarlık becerilerine farklı disiplinlerden bakış açıları sunarak okuryazarlığın boyutlarına ilişkin öğretmenlere, öğretmen adaylarına ve araştırmacılara rehberlik etmek üzere kurgulanmıştır.

Okuryazarlık; Değişen Metin Algısı ve 21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri kitabı kavramsal olarak “okuryazarlık”ı değişen metin algısı bağlamında ele alarak yirmi birinci yüzyılın bakış açısıyla fen, sosyal, sanat, sağlık vb. disiplinlerin okuryazarlık kavramına ilişkin bakış açılarını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda okuryazarlık kavramı okuma yazma eğitimi, sosyoloji, tarih, fen, bilim, kültür, teknoloji ve medya perspektifinden tanımlanarak okuryazarlık araştırmalarına daha derinlemesine bir bakış açısı geliştirmek amaçlanmıştır. Ayrıca geleceğin yetişkinleri olan bugünün çocuklarının okuryazarlık eğitimlerinin nasıl şekillendirilmesi gerektiği konusunda da öğretmenlere, ailelere ve araştırmacılara bir bakış açısı oluşturması hedeflenmiştir.

Geçmişten günümüze “okuryazarlık” üzerine yapılan araştırmaların okuryazarlık kavramına ilişkin daha kapsamlı ve açıklayıcı bir tanımlama ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Bilimsel bilginin birikimi açısından da kitabın okuryazarlık araştırmalarına başlangıç olması noktasında okuyuculara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Son olarak okuryazarlık kavramının geçmişten günümüze süregelen tanımlama çabalarını devam ettirmek için okuyucuların eleştiri, öneri ve görüşleri bağlamında daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir. Öğretmenlerimize, öğretmen adaylarımıza ve araştırmacılarımıza katkı sağlaması dileğimizle...

Prof. Dr. Hayati AKYOL

ORCID No: 0000-0002-4450-2374

Dr. Burak DELİCAN

ORCID No: 0000-0003-3187-0001

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Hayati AKYOL - Dr. Öğr. Üyesi Burak DELİCAN

1. Bölüm: Okuma Yazma Becerileri ve 21. Yüzyılda Okuryazarlık

Dr. Burak DELİCAN, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3187-0001

2. Bölüm: Dijital Okuryazarlık

Dr. Barış ESMER, Sinop Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6884-992X

3. Bölüm: Yeni Medya Okuryazarlığı

Dr. Eyüp YILMAZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0336-1747

4. Bölüm: Bilimsel Okuryazarlık

Dr. Muhammed SALMAN, Kastamonu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2144-4842

5. Bölüm: Veri ve İstatistik Okuryazarlığı

Dr. Ahmet Salih ŞİMŞEK, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9764-3285

6. Bölüm: Tarih Okuryazarlığı

Dr. Olcay KAHRAMAN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7320-6403

7. Bölüm: Kültürel Okuryazarlık

Dr. Tolga BAYINDIR, Kocaeli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0047-3900

8. Bölüm: 21. Yüzyıl Becerileri ve Öğretmen

Dr. Ümit POLAT, Nięde Ömer Halisdemir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0601-9074

9. Bölüm: Okuryazarlığın Sosyolojisi

Dr. Ömer TEMİZKAN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7770-6015

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

OKUMA YAZMA BECERİLERİ VE 21. YÜZYILDA OKURYAZARLIK

Geçmişten Günümüze Bir Kavram Olarak Okuryazarlık.....	1
Dil Becerileri ve Okuryazarlık.....	3
Okuma-Yazma, Okuryazarlık ve Alfabe Sistemleri	6
Yazının Kâğıt/Mürekkep Biçiminden Ekran/Işık Biçimine Dönüşümünde Okuma Yazma.....	9
Kaynakça.....	11

2. BÖLÜM

DİJİTAL OKURYAZARLIK

Giriş.....	13
Dijital Okuryazarlık	14
Dijital Okuryazarlığın Tanımı, Kavramsal Gelişimi ve Yeni Okuryazarlıklarla İlişkisi	16
Dijital Okumaz Yazmazlık.....	19
Dijital Okuryazarlığın Göstergeleri	20
Dijital Okuryazarlığın Bireyin Gelişim Alanlarına Yansımaları	25
Dijital Akıcılık.....	26
Dijital Vatandaşlık	27
Dijital Okuryazarlığın Öğretim Programlarına Yansımaları.....	28
Dijital Okuryazarlık Becerilerin Geliştirilmesi İçin Öneriler.....	32
Dijital Okuryazarlığa Yönelik Derinlemesine Okuma Önerileri (Kitap, Makale vb.).....	35
Bölümün Özeti.....	35
Kaynakça.....	36

3. BÖLÜM

YENİ MEDYA OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	39
Geleneksel ve Yeni Medya Kavramları	40
Yeni Medya İlkeleri.....	41
Yeni Medya Kullanıcılara Neler Sunmaktadır?	44
Medya Okuryazarı Olmak Neden Önemlidir?	46
Medya Okuryazarlığının Amacı ve İlkeleri.....	48
25. Kare Efektı ve Bilinçaltına Gönderilen Mesajlar	49
Medya Metinlerinin Analizine İlişkin Örnekler	51
Bölüm Özeti	55
Kaynakça.....	56

4. BÖLÜM

BİLİMSEL OKURYAZARLIK

Giriş.....	59
Bilimsel Okuryazarlığın Tarihsel Süreci.....	59
Post-Truth (Hakikat Sonrası) Çağda Bilimsel Okuryazarlık.....	65
Sınır Bilimle Çekirdek Bilim Arasında Bilimsel Okuryazarlık	68
Okuma Önerileri	73
Bölümün Özeti.....	74
Kaynakça.....	74

5. BÖLÜM

VERİ VE İSTATİSTİK OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	77
Veri ve İstatistik Okuryazarlığı.....	80
Eğitimde Veri ve İstatistik Okuryazarlığı Becerisi	86
Veri ve İstatistik Okuryazarlığı Becerisini Geliştirmek İçin Öneriler	91
Bölümün Özeti.....	92
Kaynakça.....	93

6. BÖLÜM

TARİH OKURYAZARLIĞI

Tarih Nedir?	95
Tarih Eğitimi	96
Tarih Okuryazarlığı Kavramı	98
Tarih Okuryazarlığının Alt Becerileri.....	101
Tarihsel Olaylar Bilgisi.....	103
Kronolojik Düşünme Becerisi	103
Neden-Sonuç İlişkisi Kurabilme Becerisi.....	104
Tarihsel Dili Anlama Becerisi	104
Tarihsel Araştırma Becerisi	104
Bilgi İletişim Teknolojilerini Kullanma Becerisi	105
Tarihsel Empati Becerisi	105
Tarihsel Olayları Anlatı Şeklinde İfade Etme Becerisi.....	106
Geçmişle Günümüzü İlişkilendirme Becerisi.....	106
Çelişkili Yorumları Ayırt Edebilme Becerisi.....	106
Sanat Yapıtlarını Anlama ve Yorumlama Becerisi.....	107
Ahlaki Muhakeme Becerisi	107
Tarih Okuryazarlığının Öğretim Programlarına Yansımaları.....	107
Tarih Okuryazarlığını Geliştirmeye Yönelik Öneriler.....	108
Tarih Okuryazarlığına Yönelik Derinlemesine Okuma Önerileri (Kitap, Makale vb.).....	108
Bölümün Özeti.....	109
Kaynakça.....	110

7. BÖLÜM

KÜLTÜREL OKURYAZARLIK

Giriş.....	111
Okuryazarlık ve Okuryazarlık Kültürü	112
Kültürel Bellek	113
Kültürel Okuryazarlık	114
Eğitim ve Kültürel Okuryazarlık	117
Bölüm Özeti	119
Kaynakça.....	120

8. BÖLÜM

21. YÜZYIL BECERİLERİ VE ÖĞRETMEN

Giriş.....	123
Yirmi Birinci Yüzyıl Becerileri.....	123
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri.....	126
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri.....	128
Yirmi Birinci Yüzyıl Becerileri ve Öğretmen.....	132
21. Yüzyıl Öğretmen Özellikleri.....	138
Öngörülü Olmak.....	138
Bilgili Olmak.....	139
Adanmışlık.....	139
Dinamizm ve Coşku.....	139
Özgüven.....	139
Açık Fikirli Olma.....	140
İlham Bulma (ilham alma).....	140
Değişimi Kucaklama.....	140
Fark Yaratma.....	141
Günlük Tutma.....	141
Meslektaşlarla İş Birliği Yapma.....	141
Öğrencilerin Fikir ve Desteklerinden Faydalanma.....	141
İnovatif Olmalı.....	142
Öğrencileriyle İyi İletişim Kurabilmeli.....	142
21. Yüzyıl ve Öğretmen Özelliklerine İlişkin Derinlemesine Okuma Önerileri (Kitap, Makale vb.).....	142
Özet.....	143
Kaynakça.....	144

9. BÖLÜM

OKURYAZARLIĞIN SOSYOLOJİSİ

Giriş.....	147
Okuryazarlığa Dair Kısa Bir Tarihsel Çerçeve.....	148
Bir Habitus Olarak Okuryazarlık.....	153
Kaynakça.....	160

Editörler Hakkında..... 163

Yazarlar Hakkında..... 164

1. BÖLÜM

OKUMA YAZMA BECERİLERİ VE 21. YÜZYILDA OKURYAZARLIK*

Dr. Burak DELİCAN, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3187-0001

Geçmişten Günümüze Bir Kavram Olarak Okuryazarlık

Bilgi çağı olarak adlandırılan yirmi birinci yüzyılda okuryazarlık becerileri hem bireysel gelişimin hem de toplumsal ilerlemenin temel yapı taşlarından biri olarak ifade edilebilir. Bireyin günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, akademik, toplumsal, kültürel, siyasi olayları anlamlandırabilmesi, bilgi ve teknoloji üretimine geçebilmesi, var olan kültürel, siyasal, toplumsal imkânlardan yararlanabilmesi ve üretilen teknoloji ve bilgiden faydalanabilmesi okuryazarlık düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Okuma ve yazma becerilerinin kazanılması ise bir yaşam becerisi olarak ifade edilen okuryazarlık becerilerinin merkezini oluşturmaktadır. Bu anlamda okuma ve yazma becerilerinin kazanılması bireyin okuryazarlık becerilerini geliştirmesi açısından kritik bir süreci ifade etmektedir.

Okuryazarlık ilk bakışta herkesin bir anlam yükleyebileceği bir kavram olarak görülse de karmaşık ve dinamik bir kavram olarak yorumlanmaya ve tanımlanmaya devam etmektedir. Okuryazarlık kavramı, bireyin kişisel deneyimleri, içinde bulunulan sosyal, kültürel ve politik yapı ve okuryazarlık üzerine yapılan araştırmalar çerçevesinde yeni tanımlamalara açık bir kavram olarak güncellenmeye devam etmektedir (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2006).

Okuma eylemi Türk Dil Kurumu (TDK, 2016) sözlüğünde “Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlmek veya seslendirmek” olarak; Oxford (2016) sözlüğünde “Bir araya gelmiş karakter ya da sembolleri yorumlayarak manasını anlamak ve kavramak” olarak ifade edilmektedir. Yazma eylemi ise TDK (2016) sözlüğünde “Söz ve düşüncüyü özel işaret veya harflerle anlatmak” olarak; Oxford (2016) sözlüğünde “Bir yüzeye, genellikle kâğıda bir kalem, kurşun kalem veya benzer bir aletle harflerin, kelimelerin veya diğer sembollerin işaret-

* Bu bölümün bir kısmı yazarın Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalında tamamlamış olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

lenmesi” olarak ifade edilmektedir. Buna ek olarak TDK (2016) sözlüğünde okuryazarlık “Okuması yazması olan, öğrenim görmüş” olarak; Oxford (2016) sözlüğünde “okuma ve yazma yeteneği” olarak ifade edilmektedir. Okuma, yazma ve okuryazarlık kavramlarının sözlüklerde ifade edilen anlamlarına baktığımızda bu kavramların temel bir beceri olarak ele alınıp tanımlandığı ifade edilebilir. TDK ve Oxford sözlüklerinde yer alan “okuma” ve “yazma” kavramlarının “harflerin veya sembollerin oluşturduğu kodları çözmek ya da harflerle veya sembollerle kodlar oluşturmak” olarak ele alındığı ve okuma yazmanın fiziksel becerileri üzerinden bir tanımlama yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda okuryazarlığın her iki sözlükte de “okuma yazma yeteneğine sahip olma” durumu olarak ele alındığı söylenebilir. Ancak okuma, yazma ve okuryazarlık kavramlarının sözlüklerde ifade edilen bu anlamlarının ötesinde pek çok karmaşık bilgi, beceri ve tutumu içerdiği yapılan pek çok tanımlamada ifade edilmektedir (Anderson, Hiebert, Scott ve Wilkinson 1985; Frankel, Becker, Rowe ve Pearson 2016; UNESCO, 2013). Bu tanımlamalar şu şekildedir; Unesco tarafından 1957 yılında yapılan tanımlamada okuryazarlık “günlük hayatta yer alan kısa ve basit bir cümleyi anlayarak okuyup yazabilme” olarak ifade edilmektedir. 1978 yılında yapılan tanımlamada işlevsel okuryazarlık “bireyin, toplum düzeninin etkin bir şekilde çalışabilmesi için gereken okuma yazma ile ilgili tüm etkinliklerde bulunabilmesi ve okuma, yazma ve hesaplama becerilerini kendisi ve toplumun gelişimi için kullanabilmesi” olarak ifade edilmektedir. Yine Unesco tarafından 2004 yılında yapılan tanımlamada ise okuryazarlık “çeşitli bağlamlarla ilişkili basılı, yazılı ve görsel materyalleri tanımlama, anlama, yorumlama, oluşturma, iletişim kurma ve hesaplama becerisi” olarak ifade edilmekte ve okuryazarlığın bireyin kendi hedeflerine ulaşmasını, bilgi ve potansiyelini geliştirmesini ve daha geniş bir topluma tam olarak katılmasını sağlamak için bir öğrenme süreci içerdiğini vurgulamaktadır (UNESCO, 2013).

Becoming a Nation of Readers (1985, s. 7) raporunda okuma, “Birbiriyle ilişkili bir dizi bilgi kaynağının koordinasyonunu gerektiren karmaşık bir beceri ve yazılı metinlerden anlam oluşturma süreci” olarak ifade edilmektedir. Akyol’a (2007, s. 1) göre okuma, ön bilgilerin kullanıldığı, yazar ve okuyucu arasında etkili iletişime dayalı, uygun bir yöntem ve amaç doğrultusunda, düzenli bir ortamda gerçekleştirilen anlam kurma sürecidir. Frankel, Becker, Rowe ve Pearson’a (2016, s. 7) göre okuryazarlık, sosyal olarak yerleşmiş uygulamalar bağlamında çok boyutlu metinlerle etkileşim ve katılım yoluyla anlam çıkarmak, oluşturmak, birleştirmek ve eleştirmeye yönelik olarak okuma, yazma ve sözlü dili kullanma sürecidir. Buna ek olarak Anderson, Hiebert, Scott ve Wilkinson (1985) yaptıkları tanımlamada okumanın başarılı bir şekilde gerçekleşmesi ve devam etmesi için beş ilkenin olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bunlar;

1. Okuma anlam oluşturma sürecidir,
2. Okuma akıcı olmalıdır,
3. Okuma stratejik olmalıdır,
4. Okuma motivasyonu olmalıdır,
5. Okuma sürekli gelişen bir beceridir.

Frankel, Becker, Rowe ve Pearson (2016) tarafından yapılan tanımlamada ise okuryazarlığın řu temel ilkeler etrafında şekillendiği ifade edilmektedir;

1. Okuryazarlık sosyal deneyimlerle gerçekleşen bütüncül, anlam kurmaya dayalı ve eleştirel bir süreçtir,
2. Akıcı okuma dil süreçleri ve bağlamları tarafından şekillendirilir,
3. Okuryazarlık stratejik ve disiplinlidir,
4. Okuryazarlık motivasyon ve sorumluluk gerektirir,
5. Okuryazarlık sürekli gelişen uygulamalar dizisidir.

Bu tanımlama ve açıklamaları göz önüne aldığımızda, tarihsel düzlem içerisinde okuryazarlık kavramı üzerinde farklılaşmalar olduğu ve daha kapsayıcı bir anlam inşasına doğru ilerlediği söylenebilir.

Dil Becerileri ve Okuryazarlık

Dil gelişimi sürecinde okuma yazmayı öğrenme önemli bir aşamayı kapsamaktadır. Dil gelişimi anne karnından itibaren başlar ve doğumdan sonra da gelişimsel bir süreç olarak devam eder. Çocuklar çok erken bir dönemde, konuşup gülen ya da şarkı söyleyen aile bireylerini dinleyerek ve dünyalarını dolduran bu seslerin tümüne tepki göstererek konuşma dilini öğrenmeye başlarlar. Yetişkinlerin onlara okudukları öyküleri duyduklarında ve yine yetişkinlerin gazete, dergi ve kitap okuduklarını gördüklerinde yazı dilini anlamaya başlarlar. Sözlü ve yazılı dil ile yaşanan bu ilk deneyimler sayesinde, çocuklar gelecekte başarıyla okuyup yazabilmeleri için gereken temeli oluşturmaya başlarlar (Armbruster, Lehr ve Osborn, 2006, s. 5). Diğer bir ifadeyle okuma ve yazma becerileri çocuğun doğumundan itibaren süregelen deneyimleri ile belirginleşen etkileşimsel bir süreçtir. Bu süreç içerisinde bireyin aile ortamında, sosyal çevresinde ve okul öncesi eğitim kurumlarında edindiği bilgiler okuma ve yazma becerilerinin formel olarak öğrenilebilmesi için gereken alt yapının oluşmasını sağlamaktadır.

Günümüz okuma yazma paradigması bireyin doğumdan itibaren edindiği okuryazarlık becerilerinin okuryazar olma sürecinde önemli adımlar olduğunu ve

bu becerilerin zaten okuma yazma becerileri olduğunu öne sürmektedir (Barratt-Pugh ve Rohl, 2000; Stickland ve Morrow, 1998; Teale ve Sulzby, 1988; Whitehurst ve Lonigan, 1998). Okuryazarlık becerilerinin gelişimine yönelik görüşler gelişim teorilerinin dil gelişimi açıklamalarından oldukça etkilenmişlerdir. Geçmişten günümüze dek yapılan araştırmalar ve ortaya çıkan gelişim teorileri okuryazarlık becerilerinin gelişimine yönelik farklı bakış açıları sunmuşlardır. Bu bakış açıları erken okuryazarlık becerilerinin gelişimine ve çocuğun nasıl öğrendiğine yönelik açıklamalar sunarak eğitim uygulamalarının şekillenmesine etki edebilmektedir. Ayrıca bu bakış açılarının okuryazarlık becerilerini geliştirme yöntemleri üzerinde ve okuryazarlık öğretimine yönelik temel ilkelerin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tracey ve Morrow (2006) bu teorileri Piaget'nin bilişsel gelişim teorisi, olgunlaşma teorisi, okuryazarlık gelişim teorisi, okuma aşamaları modeli, gelişen okuryazarlık teorisi ve aile okuryazarlığı teorisi; Barratt-Pugh ve Rohl (2000) olgunlaşma teorisi, gelişimsel teoriler, gelişen okuryazarlık teorisi ve sosyo-kültürel teoriler olarak sınıflamıştır. Crawford (1995) ise erken okuryazarlık becerilerinin gelişimine etki eden görüşleri olgunlaşmacı, gelişimsel, ilişkilendirici, doğuştancı, sosyal yapılandırmacı ve eleştirel teori başlıkları altında sınıflamıştır.

Tablo 1'de gelişim teorileri ve bu teorilerin erken okuryazarlık becerilerinin gelişimine yönelik bakış açılarına yansımaları sunulmuştur (Crawford, 1995).

Bakış Açısı	Etkileyen Teoriler	Teorisyen	Temel Varsayımı
Olgunlaşmacı Hazıroluşluk	Olgunlaşmacı	Frobel Gesell	Çocuklara bilgilerini geliştirmeleri ve olgunlaşmaları için zaman tanınmalıdır.
Gelişimsel Hazıroluşluk	Davranışçı	Thorndike	Formel olarak okuma yazma öğretimi için çocuklar hazırlanmalıdır.
İlişkilendirici	İlişkilendirmeci	Thorndike	Anlamayı geliştirmek için kod çözüme (alfabe) yeteneği geliştirilmelidir.
Doğuştancı	Bilişsel ve Gelişimsel Psikoloji	Piaget	Çocukların okuryazarlık becerileri bilişsel yapılanma doğrultusunda desteklenmelidir.
Sosyal Yapılandırmacı	Sosyopsiko-Dil Kültürel Antropoloji	Vygotsky	Çocukların okuryazarlık becerileri sosyal yapılanma doğrultusunda desteklenmelidir.
Eleştirel Teori	Eleştirel ve Feminist Teoriler	Freire	Okuryazarlığı kontrol eden sosyopolitik güç ilişkileri tanımlanmalı ve değiştirilmelidir.

Okuryazarlık gelişimine yönelik ifade edilen bu teoriler okuma ve yazmanın nasıl öğrenildiğine dair farklı bakış açıları sunarak eğitim-öğretim uygulamalarına etki etmektedir.

Okuma ve yazmanın ne zaman öğretilmesi gerektiği eğitimcilerin önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. 1930'lardan 1970'lere kadar eğitimciler okuma ve yazma öğretimi için en iyi zamanın gelmesinin gerektiğine inanmışlar ve okuma yazma öğretiminden önce öğrencilerin "hazır olma" durumlarının (biyolojik ve nörolojik olgunlaşma) belirli bir seviyeye getirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Ezell, Justice ve Parsons, 200, s. 131). Bu anlayışa göre çocukların 6,5 zihin yaşına gelmeden okuma eylemini gerçekleştiremeyecekleri ve yazmanın okumayı öğrendikten sonra öğrenilebileceği düşünülmüştür (Block, 2003, s. 231). 1970'lerden itibaren ise bazı araştırmacılar okuma olgunluğu olarak anılan bu görüşe ve okumaya "hazır olma" kavramlarına karşı çıkararak deneyimler üzerine yoğunlaşmaya başlamışlardır (Durkin, 1968; van Kleeck ve Schuele, 2010).

Çocukların okuma yazma süreçlerinin incelenmesi konusunda öncü olan araştırmacılar Marie Clay "Emergent Literacy" görüşünü ilk ortaya çıkaran araştırmacıdır (Rohde, 2015, s. 1). Türkçede Doğustancı Görüş (Akyol, 2007) olarak ifade edilebilecek bu görüş, çocukların okuma yazma ile ilgili kavram, tavır ve başarılarını yetişkinlerinkinin benzeri olarak görmekten ziyade bunları çocuğun açısından çözümlenmeye çalışmıştır. Bu görüşe göre çocuklar doğumdan itibaren çevrelerinde var olan metinlerle ve işaretlerle etkileşim hâlinde bulunmaktadır. Çocuklar bu etkileşim sürecinde harflerin iletişim sürecinin bir bileşeni olduğunu ve alfabenin sesleri temsil eden simgesel bir sistem olduğunu anlamaktadır (Riley, 2006).

Teale, Hiebert ve Chittenden (1987) okula başlamadan önce çocukların dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinde gelişim gösterdiklerini, bu becerilerin ise bir sıra hâlinde değil, birbiri ile etkileşim hâlinde bulunarak beraber geliştiklerini ifade etmektedir. Bu süreçte çocukların konuşulan ve yazılan dilin işlevlerini anlamalarına yardımcı olacak günlük, anlamlı iletişim etkinliklerine aktif katılımları okuryazarlık becerilerinin gelişiminde önemli adımlardır (Barratt-Pugh ve Rohl, 2000; Katims, 1991; Teale ve Sulzby, 1988).

Doğustancı görüş, çocukların okuma ve yazmayı bebeklik döneminde hatta daha öncesinde öğrenmeye başladığı düşüncesini ileri sürmektedir. Diğer bir ifadeyle çocuklar için okuryazarlık becerileri doğumdan itibaren gelişmeye başlamaktadır. Çocuklar, çevrelerinde bulunan yazıları inceleyerek, yetişkinlerin yazı ile etkileşimlerini gözlemleyerek ve çevresindekilerle etkileşime geçerek okuma yazmayla ilgili ilk bilgilerini edinirler (Barratt-Pugh ve Rohl, 2000; Katims, 1991; Langer ve Sheila Flihan, 2000; Teale ve Sulzby, 1988). Bu yaklaşıma göre okuma ve yazmayı öğrenmek, 5 ya da 6 yaştan ziyade okuryazar bir toplumda yer alan